

УДК 141.7

Науково-теоретичний альманах «Грані»
Scientific-theoretical almanac «Grani»«Grani». 2016. 138(10), 89-92.
doi:10.15421/1716126
www.grani.org.ua**Проблема політичної самоідентичності в розробках діячів
Кирило-Мефодіївського товариства**М.П. Бойко¹

У даній публікації розкриваються проблеми визрівання глибинних причин становлення політичної самоідентичності української нації у контексті історичного, культурного, політичних вимірів. Було встановлено, що кирило-мефодіївці розуміли причини політичного розмежування, які мають історико-духовні та культурні витоки та сягають минулого часу. З'ясовано, що члени Кирило-Мефодіївського товариства критично сприймали дійсність та намагалися визначити варіативний напрямок у розвитку національно-політичної згуртованості українців. Вони доводили, що характерною рисою українського менталітету обґрунтовуються на основі домінуючих принципів: поваги до родини, естетизованої любові до рідної землі, раціонально-етичного світобачення та повага до іншого людського життя. Оцінено, що вплив на світогляд та політичні позиції Кирило-Мефодіївського товариства мали ідеї європейських слов'янофілів, декабристів, українських філософів. Теоретично-методологічною основою в аналізі визрівання політичної самоідентичності лягли праці сучасних філософів, політологів, культурологів, де ними були визначені та розроблені принципові категорії, методології, стосовно закономірності розвитку політичного мислення української нації.

Ключові слова: політичне мислення; самоідентичність; менталітет; ідеологія; державотворення

The problem of the political self-identity in papers of Cyril and Methodius authorsМ.Р. Boyko²

The problems of the creation of the basic reasons of Ukrainian nation's political identity in the context of cultural and political dimension have been revealed in the article. It has been found that Cyril and Methodians understood the reasons of political division, which had historical and spiritual background. It has been shown that members of Cyril and Methodius's company tried to determine the variations of directions in the development of national and political unity and to determine the Ukrainian national - cultural priorities. They argued that the Ukrainian mentality had been formed on the basis of the following dominant principles: respect to the family, esthetical love to their native land, rational and ethical attitude and respect to human life. It has been indicated, that Cyril and Methodians had proven the idea about the state of the national culture, which had transformed into the global culture through Russian culture, although Ukrainian and Russian culture had perceived differently the importance of global processes. Big attention has been paid to the fact that free Ukrainian people had the experience of struggling for the affirmation of present national character, they did not want to form unions that would destroy freedom. The achievements of Ukrainian national freedom have been described primarily in the implementation of the "freedom" of the individual. Statements of the human freedom being the need of self-expression inside the individual freedom by means of obtaining a sign of social freedom have been suggested. It can be provided when collectivism has no pressure on the will of the individual and cannot influence its intellectual potential. The emphasis has been referred to the fact that the psychology of self-defense is based on Ukrainian cultural achievements being the part of its national identity. The forms of language development, the construction of temples, traditional rituals of rural life have been developed. The "live" power laid in national and cultural achievements of Ukrainians as they borrowed the values from other cultures and adapted to their minds. This happened due to the fact that national culture was formed as a specific element of the current world culture and withstand the pressure of "great power." It has been noted that Ukrainians contributed to the development of Russian culture, they dissolved this so-called Little Russian mentality in the Russian public sphere and popularized Ukrainian spirit. The impact of ideas of European Slavophiles Decembrists, Ukrainian philosophers to the attitudes of Cyril and Methodius has been reviewed. Theoretical and methodological basis to analyze the maturing political identity formed work of contemporary philosophers, political scientists, cultural studies, where they were identified and developed fundamental categories methodology regarding patterns of political thinking Ukrainian nation.

Keywords: political thinking; self-identity; mentality; ideology; state-building

¹ Кандидат філософських наук, доцент; Дніпровський державний технічний університет, 51900, Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2

² PhD in philosophy, associate professor; Dniprovskiy state technical university; 2, Dniprobudiv'ska Str., Kam'ianske, 51900, Ukraine

³ Кандидат философских наук, доцент; Днепровский государственный технический университет, 51900, Каменское, ул. Днепропетровская, 2
E-mail: kolya.boyko.59@mail.ru

Проблема политической самоидентичности в разработках деятелей Кирилло-Мефодиевского общества

Н.П. Бойко³

В данной публикации раскрываются проблемы вызревания глубинных причин становления политической самоидентичности украинской нации в контексте исторического, культурного, политических измерений. Было установлено, что кирилло-мефодиевцы понимали причины политического размежевания, которые имеют историко-духовные и культурные истоки. Установлено, что члены Кирилло-Мефодиевского общества критически воспринимали действительность и пытались определить направление в развитии национально-политической сплоченности украинцев. Они доказывали, что характерной чертой украинского менталитета обосновываются на доминирующих принципах: уважения к семье, любви к родной земле, рационально-этического мировоззрения и уважение к другой человеческой жизни. Оценено, что влияние на мировоззрение и политические позиции Кирилло-Мефодиевского общества имели идеи европейских славянофилов, декабристов, украинских философов. Теоретической и методологической основой в анализе вызревания политической самоидентичности украинцев легли труды современных философов, политологов, культурологов, где ими были определены и разработаны принципиальные категории, методологии, касательно развития политического мышления украинской нации.

Ключевые слова: политическое мышление; самоидентичность; менталитет; идеология; государства

Peer-reviewed, approved and placed: 12.10.2016.

Постановка проблеми включає аспект феноменальних змін, які відбуваються у світі та це вимагає аналітичного поєднання напрацювань дослідників минулого та сучасного часу. Вивченню питання про формування політичної самоідентичності в поглядах Кирило-Мефодіївського товариства присвятили публікації: В.О. Біднов, З. Бжезінський, М.Д. Богачевська-Хомяк, М.С. Возняк, Г.Ю. Грабович, С.М. Грабовський, М.С. Грушевський, І.М. Дзюба, Д.І. Донцов, М.П. Драгоманов, О. Є. Забужко, Т.А. Зіньківський, А.М. Катенко, М.В. Кашуба, В.С. Крисаченко, В.А. Левандовський, І.В. Лосєв, Є.М. Луняк, Ю.Д. Нечипоренко, М.М. Розумний, С.І. Світленко, В.О. Шевчук, М. Шлемкевич.

Аналіз досліджень і публікацій передбачає розгляд усього масиву наукових напрацювань, зокрема були використані праці, які мають актуальний сенс: З. Гуревич. «Молода Україна» до 80-х років Кирило-Мефодіївського братства» (К; 1928); С.О. Єфремов. «Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початку XX століття» (К; 1924); П.А. Зайчовський. «Кирилло-Мефодиевское общество» (М; 1959); П.І. Житецький. «П. О. Куліш про Кирило-Мефодіївське товариство» (К; 1928); В.В. Міяковський. «100 років Кирило-Мефодіївського братства» (К; 1998); Є.А. Рихлик. «Слов'янофільство кирило-мефодіївців». (Ніжин, 1926); Р. Симоненко. «Як же насправді називалося Кирило-Мефодіївське товариство?» (К; 1999); М.С. Олександрович. «Історія нового українського письменства. Кирилло-Мефодіївське братство. Костомаров і Куліш» (Станіслав; 1938).

Мета дослідження – вивчення теми політичної самоідентичності у межах конкретних розробок з філософських позицій, та має на меті визначити сенс ствердження духовно-культурної та політичної перспективи сучасного розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Сучасне положення України, яка нині знаходиться в стані війни з сепаратистськими організаціями ДНР, ЛНР та російськими військами вказує на ту проблему, що українське суспільство вступило у нову фазу відстоювання державних інтересів. Територіальні претензії РФ до України мають давні кор-

ні і, насамперед, вони базуються на таких принципах: імперіалізму, геополітизму, шовінізму, що призвело до військового конфлікту. Ці принципи не є новими, бо мають витoki з давнини, про них, у свій час, вказували члени Кирило-Мефодіївського товариства. Їх хвилювало майбутнє України в плані формування її державності, культури, релігії і це стосувалося тих важливих критеріїв національного утворення, котрі були ще неможливими для здійснення. У розумінні її державних сусідів, Україна була «незайманою землею» (тобто, існувало ігнорування прав та свобод місцевого українського населення, яке проживає на українських землях). З іншого боку, для українців справжньої України теж не було, коли немає своєї держави, бо майбутню Україну вони уявляли, як вільну та заможну державу. Справжнє її, є «недійсним», тому, що у неї немає атрибутів державності, таких, як закріплені за народом даної території, наявності війська, поліції, прапора, герба, системи освіти. Україна засвоїла цінний досвід державного управління, коли запозичила певні її форми у поляків та росіян. Такий досвід не був абсолютно позитивним, бо політичний вплив цих держав на Україну був руйнівним для неї. Самосвідомість українців успадкувала риси пригніченості, приниження, які позначилися на їх характері в умовах відсутності державності. Українець не počував себе державником, але він був православним, бо віра стала символом і сенсом розуміння світового устрою; духовного і соціального у його національній самосвідомості. Перед українською суспільністю постали питання про затвердження позитивних досягнень, при цьому враховуючи умови її жорсткого виживання у світовій цивілізації. Українське суспільство кінця XX століття було відзначене декількома суперечностями, які наклали відбиток на суспільну свідомість. Росія намагається відновити функціонування деяких відносин з Україною, які існували ще з періоду Радянського Союзу, як підкреслював О. Панарін, що українцям потрібно відмовитися від стереотипу, що Росія виступає «імперським центром», бо: «Статут народу в тому чи іншому цивілізованому ареалі дає окремі гарантії, які відносяться до критеріїв міцності. Необхідно прямо сказати: що Україна і Білорусь значно виграють в геополітичному союзі з Росією і, навпаки, різко знижу-

ють свій статут, намагаючись увійти до чужої для них романо-германської системи» [6, с. 148]. Українське суспільство мало досвід тисячолітньої співдружності з російською державою та іншими народами, які входили до її складу. Українці були поміркованим народом та мали досвід боротьби за самоствердження, бо формувалися як європейська нація з присутніми атрибутами національного характеру. Україна не бажала союзів, які б ліквідували її свободу, у неї визначався політичний курс на працю і спілкування у межах світової співдружності та зберігає здобутки своєї самостійності де проявляється національна ідентичність. Досягнення українцями свободи вирішувалося не в плані розвитку свободи індивідуума, а в першу чергу реалізації «свободи» індивідуума у межах колективного життя. Ствердження свободи для людини є потребою самовияву її у творчості та діяльності заради колективних інтересів. Сенс отримання індивідуальної свободи виступає ознакою «колективної» свободи, при умові, якщо колективізм не подавляє волю індивідуума та має змогу реалізувати свій інтелектуальний і духовний потенціал. Довгий період український народ не мав реальної свободи, тому досягнення Україною державної самостійності стало найважливішим фактором її розвитку. Визвольний рух українців ставив завдання національного відродження культури, як необхідності реабілітуватися від рабської свідомості та забезпечення втраченого національного почуття. Ідеалом для національних мислителів була людина, як політичний суб'єкт боротьби та повинна мати змогу навчатися для отримання освіти, займатися освоєнням науки та культури, робити засобом боротьби за національну і духовну свободу. Кирило-мефодіївці намагалися зробити українську мову доступною як для українців, так і для інших народів, зокрема: «Куліш не розглядав розквіт своєї нації як самоціль; на його думку, животворна сила України, пробудженої з народної залежності, прискорюватиме «великому Руському світові велику будучність», працюватиме на підмогу спільному добробуту східних слов'ян» [4, с. 125]. При управлінні та опіки іншої держави в свідомості українців відмітився факт непотрібності національної державності, так проходив процес відгородження від «чужого» та намір жити своїм внутрішнім існуванням. Елементи національного менталітету відобразилися у таких українських прислів'ях, як: «Своя сорочка ближче до тіла», «Моя хата скраю – я нічого не знаю», від цього українці терпіли збитки (земельні, правові, культурні). Відбувалася поляризація настроїв в українському філософському та політичному мисленні, де з одного боку, українці були переважаючим етносом і створювали етнічну культуру на великому просторі Східної Європи. З іншого боку – обмеження тенденцій державного самоуправління вело до боротьби за самоствердження, бо гостро стояло питання «бути чи не бути» українському народу зі своєю державою, чи існувати без неї? Українці випробовували національну ідею, вона набула фактичних рис реалізації, але історичні обставини і зневіра української еліти до неї зумовили до передо віри національних інтересів своєї державності іншим країнам. Україна була сферою глобальних інтересів, бо вона маніпулювала між «чужими» державотвореннями, і цим вона не змогла довершити процес свого державотворення, як зазначив М. Костомаров: «Українсько-руська

сутність із давніх-давен визначалася розвитком особливої самоволі, свободою, невиразністю форм. До цього прилучалися непостійність, недостача виразної мети, рвучкість руху, прямування до виразу чогось нового й якість руйнування чогось недоробленого, все, що неминуче виживало з переваги особистості над громадою» [3, с. 75]. Формування українцями державності суперечило розумінню «свободи» як існування її у вигляді народної анархії ще з доби запорозької вольності, коли спосіб життя українців не підлягав соціальним обмеженням, підтекст полягав у тому, щоб витіснити із самосвідомості українців сутність «свободи» нації, замінюючи її «чужеземницьким» інтересом у перспективних планах відродити елементи української автономії у кордонах Великої Росії. Російським суспільством не визнавалося вільне політичне положення України, бо вона стала складовою частиною Російської імперії та отримала назву – Малоросія. Таке визначення її, як Малоросія було штучним, бо сенс полягав у приниженні національного почуття, і натяк на те, що Україна «добровільно», це означало, що Росія стала політичним гарантом і захисницею інтересів України. «Малорос» – українець став соціально-понятійним додатком бюрократичної машини та «соціальною» сировиною у великоросійській політичній орієнтації. «Малоросійство» в самосвідомості українців стало визнанням неспромоги повернути свободу минулих часів доби козацтва: «Малоросійство – це наша історична хвороба, хвороба багатовікова, отже, хронічна» [5, с. 33]. Малоросійська політика Росії цілеспрямовано знищувала духовно-культурний пласт української самосвідомості, тож закономірно, що в колах російської інтелігенції підкреслювалося, що українці успадкували більше взаємних ознак з польської, татарської, турецької, румунської, ніж з російської культури. Ідейно-культурна боротьба проти України – це боротьба за ідейне обґрунтування державного пріоритету з часів Київської Русі за лідерство в загальнослов'янському геополітичному об'єднанні. Психологія українців не вписувалася в «прокрустове ложе» російської великодержавної місії, бо приниження українців до рівня «малоросійства» підсвідомо стверджували про обмеження прав нацменшин у Російській імперії. «Недержавницька» свідомість українців виявила потаємні сторони їх психології: врівноваження душевних почуттів, побутовий прагматизм, приватновласницький інтерес, які стали основними складовими рисами їх «мікродержавності». У такій українській «мікродержавності» формувалися риси національної самосвідомості, як специфічні вияви їх «інтелектуальності», бо українець не сприймав владу царів і російської держави, це виявлялося в двох формах: пасивній і протестуючій. Пасивний прояв полягав у згоді з лідируючою місією Великої Росії у створенні слов'янської федерації, де українці робили вклад у розвиток російської культури та державності, як засіб виживання української мови, культури, бо існувала реальна втрата письменництва. Українські чиновники, політики, митці брали участь у державотворенні і формуванні російського менталітету. Поступово українці втратили віру в державність, а створити свої державні органи було неможливо без дозволу метрополії, і це породило світоглядну основу українського космополітизму – філософії пасивного «малоросійства», яка дотримувалася орієнтації «макродержав».

Це розумілося так, ніби як у великому космічному просторі відбувається рух кожної планети (народу) по окремій орбіті з центром тяжіння навколо великого центру (метрополії). Таким прикладом малої планети є Українська держава. Форма протесту до політики «метрополізму» базувалася на ідейно-політичних принципах (революційних, демократичних) та на ідеалах саморуху у реалізації анархічних самостійних початків, як писав Г. Федотов: «Пробудження України, а особливо сепаратистський характер українства, вразив російську інтелігенцію і до кінця залишився їй незрозумілим. Насамперед тому, що ми любили Україну, її землю, її народ, її пісні, вважаючи все це своїм рідним. Але ще й тому, що ми злочинно мало цікавилися минулим України за три – чотири століття, які створили її народність, її культуру, відмінну від Великої Росії» [7, с. 104]. Кирило-мефодіївці доводили, що стан української культури трансформувалася через російську культуру, хоча українська і російська культури по-різному сприймали важливість реальних світових процесів. Ідея «панслов'янства» була картою у русифікації українців, бо «європеїзація» Росії мала зворотний бік в політико-культурній дискримінації паростків українського національного відродження. Психологія українця уособлювалася у «внутрішній» самоопорі та самозахисті культурних здобутків, які були органічною частиною його національної самосвідомості (мова, храми, обряди, побут), і, насамперед, захисту своєї рідної мови. В національно-культурних здобутках українців була закладена «жива» сила, бо вони запозичували цінності від інших культур, адаптували в своїй свідомості. Їх національна культура формувалася як конкретно-діючий елемент світової культури та витримувала тиск «великодержавності». Стіяка амбіційність російської «великодержавності», навіть під гаслом створення «слов'янського союзу» в глобальних вимірах, не змогла переформувати національну самосвідомість українців у бік їх відмови від свого культурного відродження, бо культурний потенціал народу мав зростання до рівня національної свідомості, а це є «внутрішня» іпостась. Месіанська «боговиборність» Росії укріплювалася у самосвідомості росіян та ставала рисою національної переваги і вищості над іншими націями. Російський патріотизм був «войовничим» і проявлявся у формі державних амбіцій у боротьбі «за

Росію, за царя, за віру». Роль людського фактора супроводжувався потребами абсолютистсько-монархічної держави у бік практичної реалізації великоросійської державницької місії. Політичне протистояння між Росією і Україною було однобоким, бо російська державність була одна з великих імперій Європи, а українська державність тоді не існувала. Поєднання інтересів, які виявлялися у національній самосвідомості росіян і українців, слід виявляти через тему духовно-культурної інтеграції, про це стверджував І. Ільїн: «Існує якась дивна сила і нез'ясована насолода у вічному та повному зануренні у сферу чужої духовної культури: ніби людина лишається тією самою, і в той час стає іншою. Вона відкриває для себе інші засоби буття та нові горизонти спостереження, а потім збагаченою повертається до самої себе» [2, с. 175]. Національна ідентичність визначає виділення національного суб'єкта, який є націлений ідеями українського відродження, а його діяльність розрахована на самовияв національних почуттів, які ще для нього не визначилися як реальність. Національна суб'єктивність українців рідше, ніж інші, протистояла глобальним намірам Росії, яка нищила елементи вияву «суб'єктивної» свободи. «Європеїзація» України підживлювала російську культуру, бо українські поети, письменники, науковці працювали у містах Росії: Москві, Санкт-Петербурзі, Тулі, Нижньому Новгороді. Вони робили духовно-культурний внесок у російську культуру, що значно розширювали територіально-демографічні кордони «українізації». Це був засіб впливу національного культуропоступу, хоч російський уряд робив певні поступки процесові «українізації» де: «Москва сприяла «українізації» лише тією мірою, яка потрібна була для її власних потреб, адже весь здоровий і могутній організм залюбки докучує домашкам, успішно їх перетравлює собі на користь» [1, с. 70], – відмічав І. Дзюба. Роблячи висновок, слід зазначити, що кирило-мефодіївці вважали, що політична свідомість українців це є відроджена історична «істина», яка стала їх «істиною буття», бо усвідомлення своєї «історії» як невизначеного буття, яке вже минулося – це істина розвитку національної самосвідомості. Поширення української культури у російських суспільних колах стосувалося навіть російської правлячої еліти, і це характеризувало нові тенденції встановлення культурних зв'язків.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Дзюба І. М. Ідеологічні децибелі «діалогу культур» [Текст] / І. М. Дзюба // Сучасність. — 1998. — № 11. — С. 63—87.
2. Ильин И. П. Сущность своеобразия русской культуры. [Текст] / И. П. Ильин // Москва. — 1996. — № 10. — С. 175—190
3. Костомаров М. І. Дві руські народності / М. І. Костомаров [Текст] // Основа. — 1861. — № 31. — С. 33—80.
4. Куліш П. О. Зазивний лист до української інтелігенції [Текст] / П. О. Куліш. — Львів, 1882. — 136 с.
5. Маланюк С. Ф. Малоросійство [Текст] / С. Ф. Маланюк. — Нью-Йорк, 1959. — 86 с.
6. Панарин А. С. В каком мире нам предстоит жить [Текст] / А. С. Панарин // Москва. — 1997. — № 10. — С. 146—148.
7. Федотов Г. П. Доля імперії [Текст] / Г. П. Федотов // Сучасність. — 1993. — № 1. — С. 96—109.

REFERENCES:

1. Dzyuba, I. M., 1998. Ideolohichni detsybely "dialohu kul'tur" [Ideological decibel of the "dialogue of cultures"]. Suchasnist' 11, 63—87 (in Ukrainian)
2. Ilin, I. P., 1996. Suschnost svoeobrazie russkoy kulturyi [The essence of the originality of Russian culture]. 10, 175—190. Moscow (in Russian).
3. Kostomarov, M. I., 1861. Dvi rus'ki narodnosti [Two ethnic Russians]. Osnova 31, 33—80 (in Ukrainian)
4. Kulish, P. O., 1882. Zazyvnyy lyst do ukraiyins' koyi intelihentsiyi [Invitation letter to the Ukrainian intelligentsia]. L'viv (in Ukrainian)
5. Malanyuk, Ye. F., 1959. Malorosiystvo [Little Russian]. N-Y. (in Ukrainian)
6. Panarin, A. S., 1997. V kakom mire nam predstoit zhit [In what kind of world we are going to live]. 10, 146—148. Moscow (in Russian).
7. Fedotov, H. P., 1993. Dolya imperiyi [The fate of the Empire]. Suchasnist' 1, 96—109 (in Ukrainian)